

Seminaro fragmentas.
J. Skurdauskienės nuotr.

Muziejų akiratyje – Lietuvos ir Lenkijos parkų paveldas

Jolanta SKURDAUSKIENĖ

Rugsėjo 26 d. Žemaičių dailės muziejuje (M. Oginskio rūmuose), Plungėje, vyko tarptautinis mokslinis seminaras „Istorinių parkų ir sodų paveldas: atgaivinimas, pritaikymas ir priežiūra“. Jame tyrinėtojai ir paveldo specialistai iš Lietuvos ir Lenkijos aptarė dviejų kaimyninių šalių istorinių parkų paveldo klausimus. Šio seminaro organizatoriai – nuo 2006 m. bendradarbiaujantys Žemaičių dailės (Lietuva) ir Varšuvos miesto istorijos (Lenkija) muziejai.

Karališkosios Lazenkos vaizdas iš viršaus. Iš Varšuvos miesto istorijos muziejaus rinkinių.

THE HERITAGE OF LITHUANIAN AND POLISH PARKS IN THE HORIZON OF MUSEUMS

Jolanta SKURDAUSKIENĖ

The Žemaičiai (Samogitian) Art Museum (Lithuania) and the Historical Museum of Warsaw (Poland) that launched cooperation in 2006 attach particular attention to the examination and popularisation of the Lithuanian and Polish cultural heritage. After the joint projects on the Lithuanian and Polish cultural heritage included into the lists of UNESCO human cultural values were implemented and analysis of problems characteristic to estates in Žemaitija region was done, this year it has been decided to concentrate on historic gardens and parks of Lithuania and Poland. The Polish colleagues have great experience in examination and preservation of parks which might be of great help in practical preservation of parks in Lithuania. The publication speaks about the international scientific seminar “The heritage of historic parks and gardens: rehabilitation, adaptation and maintenance” held on 26 September 2009 in the Žemaičiai (Samogitian) Art Museum (M. Oginskis Palace) in Plungė. During the seminar, researchers and heritage specialists from Lithuania and Poland discussed the protection of the heritage of historic parks of the neighbouring countries.

Nuo pat minėtų muziejų bendradarbiavimo pradžios šios institucijos daug dėmesio skiria Lietuvos ir Lenkijos kultūros paveldo tyrimams ir populiarinimui. Po bendrų projektų, skirtų į UNESCO žmonių kultūros vertybių sąrašus įtrauktam Lietuvos ir Lenkijos kultūros paveldui, mūsų regionui būdingoms dvarų problemoms nagrinėti, šiais metais buvo nutarta apsisoti ties istoriniais Lietuvos ir Lenkijos sodais ir parkais, kurių tyrimų ir išsaugojimo srityje lenkų kolegos turi didelę patirtį, galinčią būti naudingą ir Lietuvos parkų išsaugojimo praktikoje.

Seminaro dalyvius sveikina Varšuvos miesto istorijos muziejaus direktorė J. Bojarska-Syrek ir Žemaičių dailės muziejaus direktorius A. Bakanauskas. S. Narkaus nuotr.

2009 metų birželio 19 dieną Žemaičių dailės muziejuje, Plungėje, buvo atidaryta paroda „Varšuvos sodai XVI–XXI a.“ (kuratoriai – Jacek Bochinkis (Jacek Bochiński) ir Janušas Plapis (Janusz Plapis)), o rugsėjo mėn. vyko minėtas seminaras, kuriame nagrinėtos Lietuvos ir Lenkijos istorinių parkų ir sodų paveldo atgaivinimo, pritaikymo ir priežiūros problemos. Šis renginys taip pat buvo IV tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio bei programų „Plungė – Lietuvos kultūros sostinė 2009“ ir „Europos paveldo dienos“ dalis.

Istorinių želdynų temą minėtame seminare aptarė žymūs Lenkijos ir Lietuvos mokslininkai, parkų ir kultūros paveldo specialistai, architektai: Andžėjus Michalovskis (Andrzej Michałowski) (ICOMOS IFLA Lenkijos nacionalinio komiteto generalinis sekretorius, Varšuvos aukštosios ekologijos ir vadybos mokyklos bei Torunės Mikalojaus Koperniko universitetų profesorius), Ana Rožanska (Anna Różańska) ir Ana Majdeka-Stžežek (Anna Majdecka-Strzeżek) (Vyriausia Varšuvos žemės ūkio mokykla), Kšyštofas Kornackis (Krzysztof Kornacki) (Zamoiskių muziejus Kozłuvkoje), Joana Bojarska-Syrek (Joanna Bojarska-Syrek) (Varšuvos miesto istorijos muziejus), Regimantas Pilkauskas (Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga), Indrė Kačinskaitė (Kultūros paveldo centras), Antanas Sebeckas (Palangos botanikos parkas), Audrius Skridaila (Vilniaus universiteto botanikos sodas), Gražina Kirdeikienė (UAB Projektavimo ir restauravimo institutas). Seminare taip pat dalyvavo Valstybinės kultūros paveldo komisijos pirmininkė Gražina Drėmaitė bei Kultūros paveldo departamento direktorė Diana Varnaitė. Paklausti pranešimų susirinko visas būrys kraštovaizdžio architektų, muziejininkų ir kitų specialistų iš visos Lietuvos.

Trijuose seminaro posėdžiuose buvo svarstomos istorinių sodų ir parkų išsaugojimo problemos, jų konservavimo klausimai, vyraujančios istorinių želdynų atgaivinimo tendencijos ir koncepcijos. Taip pat buvo aptariami atskirų Lietuvos ir Lenkijos parkų atkūrimo pavyzdžiai ir patirtys.

Daugelį metų šioje srityje dirbęs ir ne vienam Lietuvos kultūros paveldo specialistui gerai žinomas prof. A. Michalovskis pasakojo, kad Lenkijoje nuoseklios metodinės istorinių sodų ir parkų studijos prasižėdė nuo minėtų želdynų pažinimo ir po to, kai 1918 m. Regentų taryba priėmė dekretą „Dėl dailės ir kultūros paveldo objektų globos“. Vėliau daugelį metų buvo atliekami parkų tyrinėjimai, kuriama jų apskaitos ir tvarkymo metodika.

Pokaryje, ypač nuo 60-ųjų metų, paminklinių rūmų-parkų kompleksų apsauga didžiąja dalimi priklausė nuo politinių ir ekonominių sąlygų, taip pat nuo vis labiau įsivyravusių modernistinių pažiūrų. Tuo metu buvo ypač įsitvirtinęs taip vadinamas „investicinis“ mąstymas, kai parkuose siekta įgyvendinti vien investicines ir „panaudos“ programas – želdynų

Varšuvos miesto istorijos muziejaus direktorė J. Bojarska-Syrek apdovanojama Plungės r. savivaldybės atminimo ženklu „Už nuopelnus populiarinant Oginskių ir Žemaitijos paveldą. S. Narkaus nuotr.

renovacija tuo metu paprastai apsiribodavo alėjų sutvarkymu (deja, dažniausiai jas išasfaltuojant), šviestuvų, suolų ir šiukšliadėžių įrengimu.

Vis dėlto galiausiai buvo prieita prie išvados, kad būtina plėtoti paveldo objektų konservavimo veiklą ir atkūrimo darbų metodiką, o pirmiausia Kultūros ministerijos jau anksčiau pradėtą istorinių želdynų dokumentavimą ir pasportizavimą.

Esminį įnašą istoriniam parkų pažinimui ir atkūrimo tendencijoms suvaidino taip vadinami „konservaciniai poligona“. Pirmasis toks buvo įkurtas barokiniame XVIII a. Jono Klemenso Branickio Balstogės (Białystok) parke bei jo vasaros rezidencijoje Choroščėje (Choroszcz). Vėliau šitaip buvo atkurta dar daugybė parkų. Vienas iš jų – taip atkurtas XIX a. Mužakovskio parkas (Park Mużakowski), kuris 2004 m. buvo įtrauktas į UNESCO Pasaulio kultūros paveldo sąrašą bei tapo lenkų ir vokiečių bendradarbiavimo centru.

Tuo pačiu metu buvo dirbama ir su kultūrinio kraštovaizdžio paveldo metodologija ir metodika, steigiamos dirbtuvės, rengiamos konferencijos, kviečiami bendradarbiauti kolegos iš kaimyninių šalių.

Prof. A. Michalovskis pristatęs Lenkijos parkų atgaivinimo ir priežiūros istoriją, Paveldinio kraštovaizdžio apsaugos centro (Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu) daugelį metų vykdytus projektus, paaiškino kaip „investicinį“, „naudotojišką“ požiūrį į atkuriamus parkus XX a. viduryje ir antroje pusėje pamažu keitė parkų specialistų ir tyrinėtojų darbas. Svečias pabrėžė istorinių parkų kompleksų apsaugos humanistinių aspektą, išreikštą per meno ir kultūros istorijos supratimą, paremtą konservavimo teorijos pagrindais, o taip pat gamtos – techninėmis sodininkystės bei planavimo ir architektūros žiniomis.

A. Michalovskio nuomone, svarbiausi konservacinės veiklos principai ir metodai yra teritorijos analizė ir išlikusių parko ansamblio elementų vertinimas. Visa tai turi būti atliekama remiantis giliomis istorinėmis žiniomis, siekiant nustatyti atnaujinimui reikalingų priemonių pobūdį, tarp jų rekompozicijos ar reintegracijos, kompleksus išskiriant į parkų meno kūrinius ir parkų kultūros objektus.

Buvo įvardytos ir svarbiausios šiuolaikinės grėsmės parkų atgaivinimo srityje, tai – nekonservacinis sodų ir parkų adaptavimas, modernizavimas, techninių pagražinimų ar pagerinimų, kurie yra svetimi istorinių parkų kompleksų charakteriui, tendencijos.

Parkų atgaivinimo problematikos aptarimą pratęsusi Ana Rožanska (Anna Różańska) pasakojo, kad istorinių parkų ansamblių, kaip istorinio paveldo, išsaugojimo problema turi du aspektus. Pirmasis jų yra susijęs su objekto funkcionavimu jo vidinėse ribose, o antrasis – su objekto funkcionavimu kraštovaizdyje. Abiem atvejais žmogaus veikla trukdo išsaugoti paveldo objektų būklę. Šie pokyčiai kartais daromi nesąmoningai, tačiau taip žalojama ir naikinama istorinė parkų struktūra.

Kraštovaizdžio specialistės nuomone, istoriniuose parkuose atliekami pakeitimai, kaip ir žmogaus veikla šalia parkų, turi būti vykdomi ypač apgalvotai, nes dėl jų atsiranda kompozicijų perkomponavimų, ištrinamos buvusių vaizdinių sąsajos, pakeičiamos funkcijos, objekto paviršius ir jame esantys elementai. Taip pat pažeidžiamas ir objekto kompozicinis bei funkcinis ryšys su svarbiais kraštovaizdžio taškais.

Apie tai, kad istoriniai sodai yra svarbi kultūrinio kraštovaizdžio dalis, pasakojo ir parkų specialistė iš Varšuvos Vyriausiosios žemės ūkio mokyklos – Ana Majdeka-Stżeżek (Anna Majdeka-Strzeżek). Tad juos atnaujinant turėtų būti paisoma šių svarbiausių reikalavimų: atliekami darbai negali bet kaip pakeisti kraštovaizdžio ar jo deformuoti bei per daug supaprastinti ar sumažinti kompozicijos; atnaujinant parko ir sodo objektus būtina pirmiausia susipažinti su jų ypatybėmis bei savybėmis; vietinės būtybės įstaigos, besirūpinančios priežiūra ir apsauga, turėtų skirti parkams pakankamai dėmesio ir rūpesčio; tik atitinkami specialistai, dalyvaujant apsaugos ir priežiūros įstaigoms, gali saugomose vietose atlikti darbus; skatinti visuomenę saugoti ir rūpintis saugomais objektais (ir ne tik istoriniais ar botanikos sodais). Jos nuomone, yra dar vienas svarbus dalykas – siekiant visapusiškos tokių objektų apsaugos, būtina bendradarbiauti su kitų sričių įstaigomis.

Kaip kalbėjo prelegentė, XXI a. pradžioje Lenkijoje parkų ir sodų būklė buvo gana prasta: ir ne tik neprižiurimų objektų, bet ir jau rekonstruotų. Tokią situaciją sukėlė apsaugos ir priežiūros institucijų darbo neefektyvumas, neišvystyta saugomų objektų teisinė bazė, silpnas valstybės susidomėjimas, menkas bendradarbiavimas tarp valstybinių įstaigų rūpinantis objektais ir priimančiais sprendimus, nekokybiškas darbas bei finansinės paramos trūkumas. Tyrinėtojos nuomone, įvardytos problemos turėtų atkreipti dėmesį į nepalankias ateities tendencijas, kurioms turėtų būti užkirstas kelias. Svarbus žingsnis pirmyn – tai požiūrio pakeitimas ir diskusijos plėtimas, o šie turėtų paskatinti imtis atitinkamų priežiūros ir apsaugos veiksmų.

Seminaro klausytojai taip pat turėjo galimybę išgirsti į šiaurę nuo Liublino išsidėsčiusios, garsios ir už Lenkijos ribų Kozlůvkos Zamoiskų rezidencijos, šiaurinėje Lenkijoje, direktoriaus Kšyštofo Kornackio (Krzysztof Kornacki) pasakojimą. Jame buvo kalbama, kaip nuo XX a. 6-ojo dešimtmečio buvo vykdomi šios, vienintelės Lenkijoje per XX a. karus nenukentėjusios, rezidencijos parko atgaivinimo darbai. Parko autoriai ir vadovai buvo žinomi parkų architektai Gerardas Ciolekas (Gerard Ciolek) ir Stanislavas Miševskis (Stanisław Miłoszewski). Muziejininkas taip pat pasakojo, su kokiomis problemomis tenka susidurti po to, kai buvo atlikti parko medžių konservavimo darbai – šiaurinėje Lenkijoje parkas ir sutvarkytas, jame neliko paukščių.

Lietuvos istorinių parkų situaciją aptarė taip pat daugelis specialistų. Bendrą Lietuvos dvarų parkų paveldo būklę ir jų išsaugojimo problemas pristatė Kultūros paveldo centro darbuotoja Indrė Kačinskaitė. Apie Lietuvoje ir Lenkijoje Eduardo Andrė suprojektuotų parkų tyrinėjimus pasakojo ilgametis Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjungos narys Regimantas Pilkauskas.

Kaip vyksta parkų tvarkymo ir atkūrimo darbai Lietuvoje, pasakojo didelę patirtį turintys Palangos botanikos parko ir Vilniaus universiteto botanikos sodo vadovai Antanas Sebeckas ir Audrius Skridaila. Prelegentai sutiko, kad parkų tvarkymo kokybę gali užtikrinti tik nuolatinė ir pakankamai kvalifikuota priežiūra. Iki šiol visuomenėje susiformavusią nuostatą, kad parko tvarkymui pakanka moksleivių talkų, turėtume pamiršti. Jos gali būti tik kaip edukacinė priemonė visuomenei šviesti.

Pasak specialistų, nors vienas iš svarbiausių parkų tvarkytojų rūpesčių yra želdynų priežiūra ir laipsniškas jų atkūrimas, nuolat kyla ir naujų uždavinių – tinkamai išnaudoti restauruotus senuosius parkų objektus, įgavusius visiškai naują paskirtį, prižiūrėti ir eksploatuoti naujai atsiradusią infrastruktūrą, ruošti ir skleisti informaciją apie lankytiną objektą,

sukurti naujas darbo vietas pagausėjusių lankytojų srautui aptarnauti ir jį valdyti, spręsti objekto finansines problemas.

Apie šiuo metu restauruojamą Plungės dvaro parką pasakojo architektė Gražina Kirdeikienė. Ji pristatė atkuriamo parko vertinimo darbus, tyrimus, restauravimo projektinių sprendinių tikslus, įgyvendinimo etapus. Jos manymu, svarbiausiomis problemomis reikėtų laikyti tai, kad tokių stambių kompleksų kaip Plungės dvaras (plotas – 58,3 ha) restauravimo ir pritaikymo procesas ilgai užtrunka ir reikalauja didelių finansinių resursų. Dažnai jis nutrūksta iki galo neįgyvendinus projekto, todėl visuomenė sunkiai įsivaizduoja galutinį rezultatą. Be to, kultūros paveldo objektų autentikos išsaugojimo klausimas dažnai atskleidžia ekonominių bei paveldosauginių interesų prieštaravimus, kuriuos sprendžiant, architektės nuomone, reikalingi ekonominiai svertai.

Lietuvos specialistų pranešimai parodė, kad daugumos Lietuvos istorinių parkų būklė išlieka problemiška arba blogėja. Lietuvos Respublikos atsakingos institucijos turėtų rimčiau vertinti parkų renovaciją užsiimančias įmones. Vertingiausiems ir labiausiai lankomiems objektams turėtų būti nustatytas pastovus finansavimas.

Šiandien tiek istorinių parkų valdytojus, tiek institucijas, rengiančias specialistus, neramina kvalifikuotų specialistų klausimas, galimybės jiems sukurti etatus. Kita vertus, nėra aiški ir Lietuvos mokslo įstaigose rengiamų specialistų kompetencija – ar mokymo įstaigose parengti specialistai tikrai yra pasirengę dirbti istoriniuose parkuose. Klaipėdos universiteto Gamtos fakulteto dekanas prof. P. Grecevičius akcentavo problemą, kad turėtų būti nedelsiant įteisintas kraštovaizdžio architektūros specialistų rengimas Lietuvos universitetuose, atitinkantis Europoje ir kituose pasaulio regionuose veikiančių Kraštovaizdžio architektūros specialistus rengiančių profesinių organizacijų reikalavimus. Studijų programų pavadinimuose turi būti žodžiai „kraštovaizdžio architektūra“. Atsižvelgiant į kraštovaizdžio architekto veiklos objekto turinį, šios studijos turėtų būti vykdomos kaip atskira mokslo kryptis.

Dar viena problema, anot Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjungos narių, yra ta, kad Lietuvoje parkų atkūrimo projektus tapo įprasta rengti ne kraštovaizdžio architektams. Tad tokia prieiga, juo labiau kai parkų atkūrimas mūsų praktiškai vyksta Europos Sąjungos investicinių projektų fone, kelia grėsmę negrįžtamai prarasti tikrąsias mūsų parkų vertybes, jų unikalumą.

Apibendrinami seminarą, abiejų šalių specialistai sutarė, kad bendradarbiavimas Lietuvos ir Lenkijos parkų srityje turi puikias ateities galimybes, galinčias tiek vienai, tiek kitai pusei atnešti realios naudos paveldinio kraštovaizdžio išsaugojimo, atkūrimo ir specialistų rengimo srityse. ■

Pokalbiai seminario pertraukėlių metu. Iš kairės: ICOMOS IFLA Lenkijos nacionalinio komiteto generalinis sekretorius A. Michalovskis, Valstybinės paveldo komisijos pirmininkė G. Drėmaitė, Kultūros paveldo departamento direktorė D. Varnaitė. S. Narkaus nuotr.